

Šolcová, Miroslava

Politická aktivita jako součást socialistického způsobu života

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. G, Řada sociálněvědná. 1976-1977, vol. 25-26, iss. G20-21, pp. [57]-67

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/111205>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MIROSLAVA ŠOLCOVÁ

POLITICKÁ AKTIVITA JAKO SOUČÁST SOCIALISTICKÉHO ZPŮSOBU ŽIVOTA

I. VÝZNAM ŘEŠENÍ PROBLEMATIKY ZPŮSOBU ŽIVOTA

Společenskovědní výzkum je v poslední době charakterizován akcentem na budoucnost. Příčiny této změny jsou dány především kvalitativní změnou společenských podmínek, zrychlením tempa průmyslového rozvoje a v neposlední řadě tím, že řízení společnosti si vynucuje, aby bylo respektováno jako vědecké.

Potřeba vědeckého přístupu k rozvoji socialistického plánování, především nutnost stanovení reálných prognóz národního hospodářství předpokládá znalost vývojových trendů způsobu života budoucích lidí. Dlouhodobé plány rozvoje národního hospodářství potřebují svůj teoretický podklad, programátoři a projektanti potřebují vědět, jaké asi potřeby budou chtít uspokojovat lidé za dvacet i více let. Kdybychom nedokázali stanovit vývojové trendy budoucího způsobu života, mohli bychom přivodit stav živelného vývoje výroby, který by se pravděpodobně dostal do rozporu s reálnými potřebami způsobu života příštích lidí.

Pozornost, která je v současné době věnována v marxistické vědě studiu otázek způsobu života za socialismu, je tedy podmíněna zcela objektivně stupněm rozvoje výrobních sil i upevňujícími a rozvíjejícími se socialistickými výrobními vztahy. Otázky socialistického způsobu života jsou problematikou společenské praxe. Jako na takové upozorňuje jak XXV. sjezd sovětských komunistů, tak i jednání našeho XV. sjezdu KSČ. Řešení problematiky socialistického způsobu života se stalo zároveň součástí aktuálních otázek politicko-organizačnické a ideologické praxe. Této otázce je v naší marxistické teorii věnována v poslední době řada studií. Jako aktuální se jeví řešení, především vyjasnění obsahu kategorie způsobu života a jejího zařazení do kategoriální soustavy marxismu-leninismu. A to nejen proto, že teorie životního způsobu se stává významnou součástí prognostiky, ale mimo jiné také proto, že se již dnes stává významným prostředkem ke společenské regulaci a usměrňování jednotlivých složek životního způsobu lidí žádoucím směrem.

II. NUTNOST TEORETICKÉHO VYMEZENÍ KATEGORIE ZPŮSOBU ŽIVOTA A JEJÍHO ZAŘAZENÍ DO KATEGORIÁLNÍHO SYSTÉMU MARXISMU-LENINISMU

V současné době se teoretické vymezení kategorie a její zařazení do kategoriálního systému marxismu-leninismu jeví jako nezbytná podmínka pro další teoreticko-badatelskou a výzkumnou práci v této oblasti. Teoretická fronta by měla umět postihnout noetickou stránku tohoto problému. Jejich úkolem je analyzovat podstatu a pokusit se určit činnosti, které tvoří základní obsah životního způsobu za socialismu. V souladu s tímto poznáním se pak pokusit pro chtěný směr rozvoje socialistického způsobu života stanovit systém kritérií. Teorie totiž může svým poznáním v orientaci progresivní společenské praxe pouze napomoci. Přesto se však nemůže spokojit jen s abstraktním teoretizováním, které většinou vyústí v plané moralizování, přinejlepším v pokusech o tvorbu socialismu adekvátní axiologie. To na jedné straně. Na druhé straně pak nelze očekávat, že teorie je schopna „stvořit“ bezrozporný „návod“ k dosažení socialistického způsobu života. Jak jsme již poznamenali, teorie je schopna významně přispět k orientaci tvorby žádoucích životních způsobů. Je tomu tak proto, že primárně působí samotná činnost lidí, především pak výrobní praxe, která je schopna vytvářet nové způsoby životního projevu. Jako marxisté si musíme být vědomi, že morálka, axiologie, společností sankcionované normy chování, teorií nastíněné modely jednání jsou spíše produktem než aktérem života lidí.

Při pokusu o formulaci způsobu života za socialismu vyvstává jedna důležitá otázka. Nelze se totiž spokojit pouze s konstatováním, že způsob života za socialismu je podstatně odlišný od způsobu života za kapitalismu. Podobně „laděné“ úvody k různým drobným studiím se opírají o jednoduchou dedukci vyplývající z rozdílného stupně vývoje výrobních sil a charakteru výrobních vztahů dvou světových systémů. Domníváme se však, že podobná argumentace je příliš mělká, má blízko k pouhé proklamaci. Vychází-li se pouze z tohoto obecného určení, je pak zcela přirozené, že stanovené metody výzkumu této otázky jsou mnohdy poplatny takovému vymezení složek životního způsobu, které je přejímáno v buržoazní sociologii. Nejčastěji se tak setkáváme s chápáním životního způsobu jako oblasti, která zaujímá pouze tzv. mimopracovní dobu a volný čas. Z podobného vymezení pak logicky vyplývá, že bude věnována pozornost takovým složkám a podmínkám života, jako je úroveň bydlení, způsob a formy rekreace, rodinná sféra života, kulturní „vyžití“ obyvatelstva apod. Za východisko pro zkoumání je pak ve většině považován ukazatel životní úrovně, ve kterém převažují ekonomické prvky. Podobný přístup k řešení je však až příliš blízký běžným praktikám buržoazní sociologie, kdy „životní styl“ je prokazován pomocí vlastnictví určitých předmětů dlouhodobé spotřeby, je určován podle kritéria teritoriálního umístění obydlí rodiny apod.

Máme za to, že nejprve musíme umět zodpovědět otázku, co tvoří podstatu rozdílů životních způsobů kapitalistické a socialistické společnosti a teprve poté přistoupit k vymezení obsahu, ke stanovení kritérií (včetně

jejich hierarchie) a směrů žádoucího rozvoje životního způsobu za socialismu.

Základní platformu pro vznik nového způsobu života poskytuje historicky určená forma reprodukce lidské existence, která je určena povahou a charakterem společensko-ekonomické formace. Třídní obsah komunistické společenské formace zároveň určuje obsah životních způsobů nově se rodící společnosti. Je-li společenským posláním dělnické třídy vybudovat beztřídní společnost, znamená to především realizovat proces přeměny společenské dělby práce. Kvalitativní přeměna společenské dělby práce je proces totožný s přeměnou podmínek života; mění se podmínky života adekvátně mění a rozvíjí osobnostní struktury, vynucují si bohatost a novost forem života, především však aktivizují veškerou činnost a jednání lidí.

Dynamičnost rozvoje společenských vztahů je adekvátní rozvoji a změnám materiálních podmínek života člověka; ony to jsou, které determinují a produkují vždy určitou formu životních způsobů. Proto socialistický způsob života vzniká jako způsob života, který by měl být shodný a vyjadřovat zájem dělnické třídy. Zákonitě tak vzniká jako způsob života dělnické třídy, neboť je to ona, která objektivně má zájem na přetváření životních podmínek. Marx ve Svaté rodině hovoří o této historické úloze dělnické třídy jako o dějinném činu. Doslova zde uvádí, že „ve vyvinutém proletariátu je prakticky dovršena abstrakce od veškeré lidskosti, protože v životních podmínkách proletariátu jsou shrnuty všechny životní podmínky dnešní společnosti v nejlidštějším vyvrcholení, protože v něm člověk ztratil sám sebe, ale zároveň si nejen teoreticky uvědomil tuto ztrátu, nýbrž je také naprostou nouzí — praktickým výrazem nutnosti — kterou nelze odvrátit ani zastít, přímo donucen bouřit se proti této nelidskosti, proto proletariát může a musí sám sebe osvobodit. Ale nemůže sám sebe osvobodit, aniž zruší své vlastní životní podmínky, aniž zruší všechny nelidské podmínky dnešní společnosti, jejichž souhrnem je jeho situace“.¹ Říká-li Marx dále, že „nejde o to, co zatím ten či onen proletář, nebo dokonce celý proletariát představuje jako „cíl“, ale že „jde o to, co proletariát je a co ve shodě s tímto bytím bude historicky nucen dělat“,² platí to obecně i v době budování nové komunistické společensko-ekonomické formace, zvláště pak v její první fázi — v socialismu.

Má-li se proces tvorby nové společnosti úspěšně rozvíjet, musí být podporován a prováděn, resp. naplňován novými způsoby života. Tyto ovšem nevznikají ve vzduchoprázdnu, neřídí se imperativem subjektivních představ individuů o „užití času“ a „využití“ množství života, ale jsou určeny společensky, jsou determinovány stupněm rozvoje výrobních sil a výrobních vztahů. Je tedy zřejmé, že ze způsobu života nemůžeme tak, jak to činí řada sociologů, vydělit materiální stránku reprodukce života. To proto, že především výrobní činnost produkuje způsoby užití produkce, a tím i zároveň vytváří adekvátní formy života vůbec. Marxovo pojetí života je přece skryto v objevení a docenění významu výrobní činnosti člověka, která byla schopna vydělit člověka z říše zvířat. Byla to reprodukce ma-

¹ K. Marx, B. Engels, Spisy sv. 2., Praha 1957.

² K. Marx, B. Engels, Spisy sv. 2., Praha 1957.

teriálního života, která byla schopna aktivizovat podmínky lidského druhu natolik, že stvořila „společenského člověka“. Způsob života je de facto vyjádřením způsobu této lidské existence.

Proto bychom měli předložit takovou formulaci socialistického životního způsobu, která by byla schopna vyjádřit objektivní základ, ze kterého vznikají socialistické rysy nového člověka a nové způsoby života a vytvořit tak gnoseologický základ k sjednocení metodologie výzkumu této problematiky. Znamená to respektovat požadavek marxistické teorie a těžiště formulací socialistického způsobu života vidět primárně v činnosti lidí, především ve výrobním procesu, a teprve sekundárně ve formách vědomí, v morálce, výchově, vzdělání, vlastnostech apod.

Kategorie životního způsobu tak svým obsahem odráží pracovní činnosti člověka, které jsou determinovány jeho zařazením ve společenské dělbě práce. Toto postavení lidí ve společenské dělbě práce a výrobních vztazích se odráží v jejich vědomí, které může mít pozitivní nebo negativní vliv na rozvoj společensky progresivních stránek rozvoje lidské osobnosti. Kauzální vztah, který se zákonitě mezi formami společenského bytí a vědomí prosazuje, umožňuje jejich vzájemné ovlivňování, vzájemné podmiňování. Nové morální rysy vlastností člověka (iniciativa, kolektivismus, vztahy soudružské spolupráce aj.) zpětně pozitivně a aktivně ovlivňují všechny ostatní činnosti, tedy i výrobní proces lidí, ale koneckonců jsou jen jeho produktem. Docílit, aby se morální kodex komunistického člověka z jeho hypotetické podoby stal reálnou skutečností, změnit jej z teoreticky stanovené možnosti ve skutečnost, nelze přece pouze výchovou člověka, ale především vytvořením materiálně technické základny komunistické společnosti, vytvořením takových společenských podmínek života, které jsou schopny produkovat a umožňovat změny v myšlení a v chování člověka, rozvíjet tvořivě a společensky kladné stránky lidské osobnosti.

Životní způsob je tedy primárně determinován výrobní činností, neboť každý člověk se více či méně zprostředkovaně podílí na procesu společenské výroby; není však pouze jeho pasivním odrazem, sám je schopen, zvláště některé jeho složky, např. celá oblast ideologické práce, vzdělání, výchova, jeho formování zpětně aktivně ovlivňovat.

Aby kategorie socialistického způsobu života vyjadřovala zákonitost toho vztahu, a přitom respektovala obsah, strukturu a vnitřní hierarchizaci činností člověka, musí odrazet skutečnost, že vývoj společnosti je přírodně historický proces, ve kterém je výrobní proces a charakter společenské dělby práce jeho osou i základní determinantou. Základním činitelem určujícím životní způsob každého individua je konkrétně historická společenská dělba práce a postavení, které v ní jednotlivec, sociální skupina či třída zaujímá. Toto postavení je modifikováno a spoluurčováno antagonistickou či neantagonistickou třídní strukturou společnosti. Souhlasím s těmi autory, kteří chápou způsob života jako souhrn všech činností materiální i duchovní povahy, kterými zabezpečuje člověk své potřeby. Tyto činnosti tvoří obsah života lidí. Zahrnuje zároveň určitou proporcí těchto činností a jejich vzájemné působení. První dva aspekty tj. souhrn činností a jejich vzájemná proporce určují možnost statického vymezení, teprve třetí respektující vzájemný vztah činností umožňuje zkoumat životní způsob v jeho dynamice, struktuře a hierarchii.

Říkáme-li souhrn všech činností člověka, máme na mysli všechny činnosti individua, které tvoří konkrétní obsah i strukturu jeho způsobu života. Patří sem tedy mimo základní účast člověka na procesu společenské výroby také vzdělávací a výchovná činnost. Patří sem např. všechny formy pasivní i aktivní účasti v oblasti kultury, kdy lidé chodí do divadla, na koncerty, ale kdy se také pouze baví, kdy se lidé sami svou aktivní činností podílejí na rozvoji a tvorbě socialistické kultury, všechny druhy rekreační činnosti a mnohé další. Všechny tyto činnosti lidí jsou modifikovány individuálními zálibami, usměrněny talentem nebo zájmem jednotlivce o ten či onen druh činnosti, které tvoří určitou strukturu jednotlivého způsobu života. Avšak ani tyto činnosti se netvoří libovolně, pouze se jeví jako výsledek svobodné vůle a subjektivního chtění. Ve skutečnosti nejen jejich charakter, ale i možnost vzájemné proporce, kterým jsou jednotlivé druhy činnosti naplněny, jsou koneckonců v základní míře určeny společensky. Je tomu tak proto, že rozvoj osobnosti se děje prostřednictvím a uvnitř společenských vztahů, individuální způsob života je determinován společensky, neboť člověk nemůže realizovat takové druhy činností, ke kterým nemá podmínky, mezi něž patří například i samotný čas. Jde o dialektický vztah rozvoje společnosti a individua, kdy proces rozvoje všestranné lidské osobnosti je možný pouze tehdy, bude-li společnost schopna vytvářet pro něj zcela určité konkrétní podmínky materiální i duchovní povahy.

Vymezíme-li tedy socialistický způsob života jako soubor činností tvořících obsah života člověka v jeho totalitě, půjde především o hierarchii těch činností, o jejich vzájemné proporce a o dialektiku jejich vzájemného ovlivňování. Tento přístup nám umožní postihnout rostoucí míru významu či priority některé z činností, kterou může v historickém kontextu kterákoliv činnost nabýt, umožní nám sledovat vývoj přijímaných hodnot a žádoucích způsobů jednání, které jsou odrazem jak minulých, tak i produktem nově vznikajících kvalit praktické činnosti lidí. Umožní analyzovat příčiny zábran v rozvoji socialistického způsobu života a naopak docenovat a cílevědomě podporovat podněty jeho rozvoje.

III. POLITICKÁ AKTIVITA A JEJÍ MÍSTO A FUNKCE V PROCESU FORMOVÁNÍ SOCIALISTICKÉHO ZPŮSOBU ŽIVOTA

Ve shodě s dříve zdůrazněným charakterem socialistického způsobu života, jak vznikajícího způsobu života dělnické třídy, bude jeho základní osu tvořit materiální výroba, především takový stupeň rozvoje výrobních sil, který bude schopný produkovat nesmírné množství hmotné produkce. V této souvislosti je možné pouze připomenout myšlenku vyslovenou L. I. Brežněvem o nutnosti spojit vymoženosti vědeckotechnické revoluce s přednostmi socialismu. Východí podmínkou pro realizaci této kvality rozvoje výrobních sil jsou socialistické výrobní vztahy, které prolomily úzké hranice života člověka tím, že navrátily práci její všeobecně společenský charakter.

Má-li být práce za socialismu prací všeobecnou, a nikoli „vypětím člo-

věka, jako určitým způsobem drezurované naturální síly, ale jako subjektu, který vystupuje ve výrobním procesu jako činnost řídící všechny složky“ (K. Marx, Grundrisse der Kritik der politischen Ökonomie, Berlin 1963, s. 23), musí být změněn charakter společenské práce, musí být přeměněna společenská dělba práce. Socialistická revoluce byla schopna pouze základního průlomu do její staré podoby především tím, že zrušila třídní antagonismus; ale proces její přeměny tím teprve započal. Stará dělba práce podmiňuje specifičnost socialistického způsobu života. Proto zřejmě i problém specifičnosti socialistického způsobu života bude nutné zkoumat z toho hlediska, nakolik tato etapa již vytváří v té či oné oblasti předpoklady k dalšímu prolamování staré dělby práce a její přeměny v novou komunistickou podobu. Jde o proces tvorby kvantitativně odlišných podmínek pro způsob života. Důsledkem těchto přeměn bude také změna vzájemné proporce a vztahu mezi „pracovní“ a tzv. „mimopracovní“ sférou. Jde o dvě navzájem spjaté oblasti; výrobní sféra je totiž s „mimopracovní“ sférou dialekticky spjata. Proto považujeme dřívější přístupy ke zkoumání životního způsobu, které svůj objekt zkoumání viděly pouze ve způsobech života mimo pracovní sféru, za svého druhu redukci, která je ve svých důsledcích nemarxistická.

Autoři podobných koncepcí opoměli, že Marx ve svých pracích nejednou zdůrazňoval, že je to způsob výroby, který produkuje, modifikuje a podmiňuje způsob spotřeby a opačně, že „výroba vyrábí nejen pro subjekt, nýbrž subjekt pro předmět“. Znamená to, že tzv. mimopracovní sféra je těsně spjata s obsahem činností s výrobním procesem. Jde o takové otázky, jako např. další sebevzdělávání a zvyšování kvalifikace, jejichž smysl se odráží a realizuje v obnovované výrobní činnosti člověka; jde tu však též o rekreaci, která koneckonců přispívá k regeneraci pracovní schopnosti člověka apod.

Proporce vztahu těchto činností spolu s jejich kvalitativní charakteristikou je výrazem určitého stupně rozvoje výrobních sil a charakteru výrobních vztahů společnosti. Obě relativně samostatné základní oblasti činnosti člověka — oblast výroby materiálních hodnot i oblast jejich spotřeby a užití — se vzájemně podmiňují, ovlivňují a určují způsoby svého pohybu a existence. Na určitém stupni jejich rozvoje, až rozvoj výrobních sil v rámci společenských výrobních vztahů dosáhne onoho uzlového bodu míry, kdy se změní v novou kvalitu, pak budou překonány hranice mezi „prací“ a „zábavou“, hranice mezi výchovou a výrobou, bude negován onen třídně podmíněný zrod rozporu mezi prací jako nutným prostředkem a „volným časem“ jako antipólem a únikem z této nutnosti.

Rozvoj obou těchto základních oblastí lidské činnosti tvořící ve svém souhrnu obsah životního způsobu, je v současné době podmíněn mimo jiné také politickou aktivitou. Je zajímavé, že při výčtu různých činností člověka, které sociologové integrují do způsobu života, je politická činnost většinou, až na vzácné výjimky zcela opomíjena. Ti sociologové, kteří nepovažují politickou aktivitu za součást socialistického způsobu života a opomíjejí jeho podstatnou stránku, kterou je třídní obsah určený zájmem dělnické třídy na vlastní sebepřeměně a tím i přeměně celé společnosti, objektivně se dostávají (a to bez ohledu na to, zda si to uvědomují) na nemarxistickou bázi výkladu této kategorie.

Politika byla vždy výrazem třídního boje; jako vztah mezi třídami měla také prvenství a primární vliv v třídní společnosti. Musí mít proto své prvenství i v procesu jejího odumírání, neboť negace politiky je možná jedině jejím vlastním rozvojem. Tato dialektika vývoje politiky a politických vztahů byla v nedávné minulosti hrubě podceňena. Dřívější zjednodušené představy o složitém procesu postupné přeměny politiky vedoucí až k její vlastní negaci se nám v krizových letech 1968–69 vymstily. Revizionistické koncepce cílevědomě zkreslovaly stupeň dosaženého rozvoje naší společnosti. Za pomoci tvrzení o tom, že naše společnost je již společností beztřídní, vydávaly politiku a jejich třídní charakter za deviantní jev, který má být nahrazen novou koncepcí tzv. „demokratické konfrontace“ všech sil národa a představitelů společenských institucí a skupin včetně takových, jakými byl KAN. V tomto „novém“ pojetí politického vývoje naší země by jeho třídní smysl vedl fakticky k negaci zájmů dělnické třídy, ke zrušení vedoucí úlohy Komunistické strany Československa. Byl by obnovením buržoazní demokracie se všemi jejími třídními atributy. Právě v této souvislosti při poučení z našich minulých chyb je nutné znovu zdůrazňovat veškerá základní axiomata třídního marxistického pojetí politiky a politické činnosti.

Antagonistický charakter politiky byl sice za socialismu odstraněn, ale nebyl a nemohl být však odstraněn politický charakter řídicí organizátorské činnosti. Existence politiky jako regulace mezi třídami je dosud objektivně podmíněná stupněm rozvoje výrobních sil a výrobních vztahů, především pak charakterem a starou dělbou společenské práce. Za socialismu, kdy lidé zaujímají různé místo ve výrobních vztazích, a musí vykonávat převážně jednostrannou činnost v rámci dané dělby práce, existují tu ještě rozdíly v odměňování a ve spotřebě. Pokud existuje třídní struktura společnosti, potom je nutná i třídně determinovaná politickoorganizátorská činnost, která za socialismu je představována diktaturou proletariátu, vládou dělnické třídy.

Politika tedy může zaniknout až tehdy, kdy rozvoj výrobních sil umožní takovou hojnost výrobků, že rozpory při jejich rozdělování se stanou anachronismem. Může zaniknout až tehdy, kdy budou zrušeny třídní rozdíly mezi lidmi, kdy práce změní svůj charakter a stane se první lidskou potřebou. Teprve tehdy se otevrou před člověkem všechny možnosti jeho vlastní seberealizace. Účast na správě svých věcí se stane jednou z činností, která bude mít znovu svůj původní smysl – efektivně organizovat proporce a vztahy vzájemných činností. Tato organizátorská činnost se stane jednou z bytostných potřeb společenské seberealizace člověka.

Jde však o dlouhodobý proces, který se nevyvíjí automaticky, ale prostřednictvím aktivní tvůrčí činnosti lidí. Způsob a formy realizace procesu zániku politiky jsou totožné s procesem jejího masového rozvoje. Proto k postupnému zániku politiky je nutné, aby se politická aktivita stala záležitostí mas. Politika a její instituce mohou totiž odumírat jedině v procesu růstu aktivní účasti pracujících mas na řízení a kontrole společenských procesů. Proces zvyšování účasti lidí je zároveň procesem zvyšování vlivu politiky. Politická aktivita pracujících mas musí zákonitě vzrůstat, neboť stále platí – jak uváděli klasikové marxismu-leninismu – že politický charakter společnosti nelze zrušit, pokud se na tomto řízení

nebudou iniciativně podílet všichni pracující. Stupeň účasti pracujících na společenském řízení tedy je integrální součástí procesu odumírání tříd a politiky vůbec, je též projevem dosud nebývalých kvalitativních změn způsobu života. Jedině rozvojem výrobních sil a takovými přeměnami ve společenské dělbě práce, které umožní zánik neantagonistických třídních rozdílů mezi dělníky a rolníky, mezi fyzickou a duševní prací, může být přeměněna poropce, vztah i obsah všech činností lidí.

Znovu se tak dostáváme k oné základní dimenzi socialistického životního způsobu, k vzájemné proporcí „pracovní“ a „mimopracovní“ sféry života co do její kvality a kvantity. Politická aktivita je totiž s oběma integrálně spjata, tvoří jejich součást. Růst úspor společenské práce a její efektivita je podmínkou i předpokladem toho, že se v první fázi vývoje přeměny míra času jak „v práci“, tak i „mimo práci“. Také tyto přeměny se nedějí živelně, ale za účasti a prostřednictvím angažované politické práce. Politická práce působí na výrobní proces, odráží se v uvědomělém přístupu k úsporám společenské práce a tím přispívá ke zkracování doby nutné k reprodukci člověka prací. Čím méně času potřebuje společnost k tomu, aby produkovala potřebné materiální statky, o to více času získá pro jinou produkci, především duchovní povahy. Marx se k tomuto problému vyjadřuje ve svých Grundrissech, kde říká: „Stejně jako u jednotlivého individua, závisí všestrannost jejího vývoje, jejího prožitku a její činnosti na úspoře času. Hospodaření s časem, na to se koneckonců reprodukuje veškerá ekonomie. I společnost musí účelně rozdělit svůj čas, aby dosáhla produkce přiměřené jejím celkovým spotřebám, právě jako musí jednotlivec správně rozdělovat svůj čas, aby získal vědomosti v potřebných proporcích, nebo aby dosáhl různých požadavků na svou činnost.“³ Toto „rozdělování činností“ uvnitř socialistické společnosti je totožné s řídicí činností, která sama je de facto implicitní politické činnosti.

Politickoorganizační činnost za socialismu představuje vlastně cílevědomou a třídně determinovanou regulaci všech oblastí činnosti člověka s cílem dosáhnout jejich maximální společenskou účinnost. Účelná dělba činností zvyšuje efektivitu jednání a koneckonců urychluje tempo žádoucích přeměn společenského života. Míra politické aktivity všech obyvatel zároveň reguluje tvorbu proporcí „hranic“ i vzájemných vztahů soukromé a společenské sféry života. Jde o to, aby soukromá sféra života se stávala nutnou součástí žádoucího rozvoje kultivované osobnosti a přitom nepřekrývala zájem o aktivní účast na rozvoji celostátních struktur společenského života. Jednostranná orientace na individuální soukromý život (provázená většinou fetišizací materiálních hodnot) je pro socialistický životní způsob nepřijatelná. Ve svých důsledcích by totiž deformovala vznikající socialistický způsob života.

Kdyby se z činnosti člověka za socialismu vytratily politické aktivity, znamenalo by to ve svých důsledcích:

- stoupající individualizaci života, provázenou bezstarostností o globální struktury společnosti a světa;
- postupné převládání ideje konzumní a spotřební společnosti,

³ K. Marx, Grundrisse, Praha 1971, str. 129–130.

- uvolnění prostoru pro mocenské působení elitní menšiny, která by na sebe soustředila všechnu „povinnost“ i „práva“ vyplývající z organizačnické a řídicí činnosti ve společnosti,
- a tím koneckonců odklon od realizace zájmů dělnické třídy.

Ideologická práce a jí odpovídající politická aktivita má v současné době významnou úlohu – prostupuje a modifikuje všechny oblasti činnosti člověka. Ve výrobním procesu „vyvolává“ růst iniciativy pracujících; při jejím správném zaměření se docílí skutečných úspor společenské práce. Tím rozlišuje časový i faktický prostor pro řadu různých činností, které jsou zdrojem všestranného rozvoje osobnosti. Z tohoto hlediska je úspora společenské práce jednou z podmínek pro rozvíjení talentů i pro zrod nových schopností a koneckonců i vlastností člověka.

Těžiště funkce politické aktivity jako součást socialistického způsobu života vidíme především v tom, že je schopna významně se podílet na přeměně člověka z pasivního objektu, na který „jiní“ prostřednictvím společenských vztahů působili, v aktivní subjekt společenských vztahů, v aktivní činitel, který je spolutvůrcem všech podmínek, neboť je schopen nejen o nich vědomě rozhodovat, ale je i měnit. Politická aktivita je také schopna podílet se na tvorbě nových rysů socialistického člověka který se v procesu revoluční praxe stane nositelem socialistických společenských vztahů.

Ze všeho, co jsme již uvedli, je jasné, že součástí socialistického životního způsobu může být ne každá politická aktivita, ale ta, která má třídní charakter, která odpovídá, prosazuje a realizuje zájem dělnické třídy. Je to taková politická aktivita, která je vedena komunistickou stranou jako avantgardou dělnické třídy. Lze jí též vyjádřit pojmem politické angažovanosti, jejichž smyslem a cílem je výrazně podporovat a rozvíjet takovou účast individuí a skupin na procesu řízení a kontrole společenského vývoje, která je v souladu se zájmem dělnické třídy a tím i se zájmem celospolečenským. Růst politické aktivity pracujících mas je procesem účasti na rozvoji společnosti, především pak je výrazem stupně uvědomělosti, která nachází svůj konkrétní projev v praktických činech a jednání člověka v jeho uvědomělem přístupu k řízení a správě svých věcí, k budování nového společenského řádu v aktivní účasti a podpoře revolučního hnutí dělnické třídy. Tyto konkrétní projevy politické angažovanosti můžeme považovat také za základní kritéria účinnosti politické činnosti. Uvědomělý přístup k účasti na politické práci můžeme zároveň považovat za významné kritérium životního způsobu jako socialistického.

Konkrétní míra a stupeň růstu a angažovanosti mas v politické činnosti je mimo jiné též zjevná ve stupni účasti pracujících mas na práci státních orgánů všech stupňů, na práci společenských organizací, především Revolučního odborového hnutí a u mladých lidí účast na práci Socialistického svazu mládeže apod.

Nejvyspělejší, výběrovou organizací, která v politickoorganizační struktuře institucí zaujímá vedoucí postavení, je marxisticko-leninská komunistická strana.

K tomu, aby se politická práce stala integrální součástí socialistického způsobu života všech, musí být soustavně vytvářeny společenské podmínky. Základem bude již výše uvedený proces rozvoje výrobních sil a vý-

robních vztahů, taková změna charakteru a dělby společenské práce, která bude produkovat a podmiňovat kvalitativně nové podmínky pro rozvoj a přeměnu charakteru výrobní činnosti a tím i všech činností tvořících obsah socialistického způsobu života. Jde o takovou tvorbu společenských podmínek, které budou schopny měnit celkové struktury života lidí, jejich jednání a myšlení, měnit hmotnou a duchovní kulturu.

K politické aktivitě, k zvyšování účasti na řízení a kontrole společenských procesů je mimo jiné zapotřebí určitých znalostí, určité kvalifikace. Již jejich získávání významně modifikuje veškerý způsob života člověka. Možnost vzdělávat se je však zase podmíněna reálnými podmínkami k této činnosti, nemalou měrou pak množstvím času, který na ni lidé mají.

Již z toho velmi stručného nástinu problému je zřejmé, že politická práce komunistické strany mezi masami a politická práce mas je integrální součástí socialistického způsobu života. Politická aktivita je schopna naplňovat obsah života zcela novým, komunistickým pojetím činností a jednání lidí. Je tomu tak proto, že právě politická činnost je vedle přeměn společenské dělby práce, obrazně řečeno, klíčem k realizaci přeměn všech oblastí společenské praxe. A právě proto musí být místu, významu a funkci politické činnosti pracujících mas jako nezbytné součásti přeměn životního způsobu za socialismu věnována v marxistické teorii zvýšená pozornost.

POLITISCHE AKTIVITÄT ALS BESTANDTEIL DER SOZIALISTISCHEN LEBENSWEISE

Die Erfordernis des wissenschaftlichen Zutrittes zur Entwicklung der sozialistische¹ Lebensweise setzt die Kenntnis der Entfaltungstendenzen der Lebensweise voraus.

Zugleich ist es nötig den Inhalt der Kategorien der Lebensweise zu stellen und ihre Eingliederung ins kategoriale System des Marxismus-leninismus. Die Aufgabe der Theorie besteht darin, die Substanz des Prozesses der Formierung der sozialistischen Lebensweise und die Gesetzmässigkeiten ihrer Bildung zu analysieren.

Die Art der gesellschaftlichen Produktion ist der primäre beeinflussende Faktor der Lebensweise der Klassen, der gesellschaftlichen Gruppen und Individuen. Die sozialistische Lebensweise entsteht und entwickelt sich als Lebensweise, derer Inhalt vor allem die Lebensbedingungen der Arbeiterklasse umwandelt, wo die Arbeiterklasse an der Spitze dieses Prozesses steht und damit zugleich nicht nur sich selbst verwandelt, sondern auch die ganze Gesellschaft.

Um die erwünschte Entwicklungsrichtung der Lebensweise zu erreichen, ist es nötig, die Tätigkeiten festzulegen, die die Lebensweise als sozialistisch darstellen werden, und die Menschen, die diese Tätigkeiten verwirklichen werden, wirklich sozialistische werden würden.

Als Grundlage aller den Inhalt der Lebensweise bildenden Tätigkeiten ist die Produktionstätigkeit, bei der der Mensch nicht nur den materiellen Reichtum produziert, sondern auch zugleich die Bedingungen seines und dadurch auch des gesellschaftlichen Lebens umwandelt. Zur weiteren Sphäre, die in der Lebensweise enthalten ist, ist die Sphäre der sog. Freizeit. Die sozialistische Gesellschaft muss nicht nur die Weise der Ausnutzung der Freizeit in die richtige Bahn lenken, sondern sie muss zugleich verfolgen und mit gesellschaftlichen Mitteln die gegenseitige Proportion „der Zeit in der Arbeit“ und „der Zeit als Freizeit“ regulieren. Die Entwicklung des Menschen als Allseitigen ist unter anderem in der unmittelbaren Abhängigkeit darauf, wieviel Freizeit der Mensch für die Entfaltung seiner Interesse, für die Entfaltung seiner Fähigkeiten haben wird.

Belde diese Grundsphären der Menschentätigkeit bilden die Substanz des Inhaltes der Lebensweise. Ihr Charakter und schliesslich ihre gegenseitige Proportion ist in der Gegenwart mit der weiteren wesentlichen, den Inhalt der sozialistischen Lebensweise bildenden Tätigkeit bedingt und beeinflusst, d. h. durch die politische Tätigkeit. Die Bedeutung der politischen Aktivität ist dadurch gegeben, dass der antagonistische Charakter der gesellschaftlichen Verhältnisse zwar aufgehoben wurde, aber es konnte und wurde nicht der politische Charakter der leitenden und organisatorischen Tätigkeit beseitigt. Die Existenz der Politik als Regulierung der Beziehungen zwischen Klassen, Sozialgruppen ist bisher im Sozialismus notwendig. Die aktive Teilnahme an der politisch-organisatorischen und politisch-ideologischen Tätigkeit ist in Wirklichkeit konkrete Teilnahme der Menschen an der „Verwaltung ihrer Sachen“. Es handelt sich um einen langfristigen Prozess der Entwicklung der politischen Aktivität bis zu solcher ihrer Stufe, dass es möglich wird, sie aufzuheben. Würde die politische Tätigkeit in der klassenlosen Gesellschaft kein Charakter der Regulierung zwischen Klassen haben, würde sie zur Regulierung der Gemeingeseellschaft, an der alle unterschiedslos teilnehmen werden, dann wird die Politik im heutigen Sinne des Wortes, so auch die politische Arbeit zum Anachronismus.

In der gegenwärtigen Etappe des Aufbaus der entwickelten sozialistischen Gesellschaft muss jedoch die politische Arbeit der Werktätigen gesetzmässig anwachsen, denn wie die Klassiker des Marxismus-leninismus anführten, es ist nicht möglich, den politischen Charakter der Gesellschaft aufzuheben, solange an dieser Regelung nicht initiativ alle Werktätigen teilnehmen werden.

Deshalb wird die politische Aktivität, ihre Entwicklungstufe, zu einem von Kriterien den Erreichung der Lebensweise als sozialistischer Lebensweise. Den Schwerpunkt der Funktion der politischen Aktivität als einem unentbehrlichen Bestandteil der sozialistischen Lebensweise sehen wir vor allem darin, dass sie fähig ist, an der Umwandlung des Menschen aus einem passiven Objekt zum aktiven Subjekt der gesellschaftlichen Verhältnisse teilzunehmen. Politische Aktivität ist auch fähig, den Charakter menschlichen Tätigkeiten zum Nutzen der Gesellschaft zu beeinflussen. Auch dadurch wandelt sie die bisherige Art der Tätigkeiten vom individuellen zum gesellschaftlichen um.

Politische Aktivität ist also ein von den unentbehrlichen Bestandteilen der Gestaltung des Inhaltes der sozialistischen Lebensweise.

